

Kührner Éva

Az egészségtan oktatása az elemi iskolákban 1945 előtt

„A gyermek felfogási képességéhez mért egészségügyi kátét kell már az elemi iskolában tanítani, mert a felnőttek megkeményedett agyvelejébe újabb benyomások nehezen hatolnak.”¹ (Jósa András)

Az egészségügyi ellátás évezredekken keresztül csak a beteg ember gyógyítását jelentette. A betegségeknek nem csupán a tisztátalanság, a nyomorúság volt az oka, hanem az emberek tudatlansága is. Még a műveltebbek sem ismerték pontosan szervezetük felépítését, működését.

A XIX. század közepétől bekövetkezett nagy orvosi és mikrobiológiai felfedezéseknek köszönhetően sok betegség okára fény derült, így fokozatosan kialakult az orvostudomány új ága a megelőzés. A XIX. sz. végének politikusai felismerték, hogy a közoktatás és a közegészségügy is gazdasági kérdés, ugyanis a termelést végző ember egészségi állapota meghatározza munkavégző képességét. Az egyén és környezete egészségének óvására tehát meg kell tanítani az embereket. A tanítást pedig a legegyszerűbb az iskolákban kezdeni, főképp az elemikben, ahol a legszélesebb néprétegek oktatása történik a műveltség legalapvetőbb elemeire, melynek részét képezik a higiénés alapelvek is.

Ennek jelentőségét azonban csak néhány megszállott orvos és pedagógus ismerte fel, akik hosszan harcoltak az egészségtan oktatás megvalósítása érdekében.

Előzmények:

Hazánkban az egészségügyi ismeretek szervezett tanításáról igazán csak a XIX századtól beszélhetünk, bár egyéni próbálkozások korábban is voltak. A kereszténység első századaiban a Benedek-rendi szerzetesek például, versikék formájában próbálták a tanulók agyába vésni az egészség megőrzéséhez szükséges tudnivalókat.

A XVIII. század végén a szabad királyi városok iskoláiba járó diákokat a gyakorlatiasság szem előtt tartásával nevelték. Ennek köszönhetően némely iskolában megjelent a tantárgyak sorában az egészségtan.

A Kolozs-Doboka megyei néptanítók egylete 1872-ben pedig kidolgozott egy tantervet, mely szerint az egytanítós népiskolákban a természetrajz tantárgyon belül

¹ Jósa András: Gyermekhalandóság Nyíregyháza, 1913. Jóba ny.

szót kellett ejteni az emberi szervezet felépítéséről. A több tanítóval rendelkező népiskolákban, viszont a hatodik évben az egészségtan önálló tantárgyként szerepelt. Ezek azonban mind elszigetelt próbálkozások voltak. Az iskolák egészségügye Európa szerte is csak az 1800-as évek legvégén vált lényeges kérdéssé. Az 1882-ben Genfben megtartott Közegészségügyi és demográfiai kongresszuson többen szóltak arról, hogy az iskolák egészségügye tarthatatlan. Ezen a kongresszuson Fodor József a hazai iskola-egészségügy atyja is részt vett, és nyilván ez is hozzájárult az ő iskola-egészségügyi elképzeléseihez, melyeket az 1887-es Bécsben megrendezett VI. Nemzetközi Közegészségügyi Kongresszuson hozott nyilvánosságra egy 10 pontos határozatban. Ebben többek között kimondta, hogy:

*„1. A hygiénét iskoláinkban általában és rendszeresen oktatni kell, mert a hygiéne az egyén számára munkaképességet biztosít és a lakosság humánus érzékét kifejleszti....
9. Főleg az elemi iskolák és a középiskolák azok, amelyek révén a népbe beolthatók az egészségügyi ismeretek és humánus érzések.”²*

Fodor elképzelése szerint míg a középiskolákban speciálisan képzett iskolaorvosok feladata lett volna az egészségtan oktatása, az elemisek egészséges életre nevelését a tanítók hivatottak végezni, akiknek rendelkezni kell azzal a képességgel, hogy a gyermekbe plántálják és ösztönössé tegyék az egészséges életmód alapelveit.

Mindez azonban csak megfelelő jogszabályi háttérrel valósulhatott meg.

Az egészségtan oktatásának szabályozása:

Az 1777-es, hazai közoktatásügyet átfogóan szabályozó Ratio Educationis az első olyan jogszabály, amiben először megfogalmazódott az ifjúság egészségügyi oktatásának terve.

Jelentős változásokra csak a XIX. sz. végén került sor. Az 1868-os népiskolai törvényben még utalás sem történt az egészségtanra, annak ellenére, hogy a gyakorlati ismeretek oktatására nagy hangsúlyt fektetett. A korszak másik alapvető jogszabálya a közegészségügyi törvény, szintén nem rendelkezett erről a kérdéssel. Fodor és kollégái szorgalmazására csak a századforduló táján jelentek meg, többnyire miniszteri rendeletek e témában.

A népiskolai tantervekben is csak lassan tűntek fel a tantárgyra való utalások. Az 1877-es állami népiskolai tanterv tantárgyai között még nem szerepelt az egészségtan. Az államosításig zömmel felekezeti fenntartású hazai iskolák, különböző tantervekkel dolgoztak. Közülük az 1878-as erdélyi egyházkerületi református tantervben tűnt fel először 1878-ban az egészségtan, a természetrajz társaságában, majd 1896-tól a katolikus tantervekben is megjelennek az „*egészségtani közlemények*”.

Az állami oktatásban, a népoktatás gyakorlati irányát szabályozó rendelet az első, mely egyáltalán említést tesz az elemikben végzendő egészségügyi nevelésről. E szerint a gyerekeknek meg kell ismerni „*a test épségben s egészségben tartására vezető, s azt biztosító módokat, megszokásokat és eljárásokat.*”³ Ekkor tűnt fel a gyakorlatban Fodor elképzelése, hogy az elemikben a tanítók oktassanak a lakásra,

² Hahn Géza-Melly József: Fodor József élete és munkássága. Bp. 1965. 120-121 p.

³ 1882. 1.sz. VKM rendelet A népoktatás gyakorlati irányáról

táplálkozásra, a munkára, a testápolásra, és testedzésre, a fertőző betegségek elleni védelemre és életmentésre vonatkozó ismereteket.

Az 1905-ös népiskolai tantervben az egészségtan nem önálló tárgy, hanem elsősorban a természettudományi tantárgyakban, „kapcsolatokban és vonatkozásokban volt elrejtve”.⁴ Egy évvel később viszont egy VKM rendelet az állami elemikben iskolaorvos alkalmazását írta elő, akinek feladatává tette az egészségnevelést. Anyagiak és iskolaorvosok hiányában azonban ez a rendszer nem valósulhatott meg.

A tanácsköztársaság tantervében jelent meg először a népiskola 7. osztályában heti három órában az „Ember és egészségtan” című tantárgy, miután az 1917. 168.411 sz. VKM. rendelettel elrendelték a nemzet jövője szempontjából fontos egészségügyi, anya- csecsemő és gyermekvédelmi ismeretek oktatását. A tanácsköztársaság tantervét a gyakorlatban nem vezették be. Az 1917-es rendelet hatására végre az 1925-ös állami népiskolai tantervben a felekezeti iskolák után több évtizedes késéssel, önálló tantárgyként jelent meg az egészségtan. Rendeletek már voltak, de az egészségtan ügye főleg a kis vidéki elemikben nem haladt kellő mértékben előre. Bizonyára az 1928-as Egyetemes Tanügyi Congressus iskolaegészségügyi szakosztálya határozatai is közrejátszottak abban, hogy 1929-ben, egy újabb jogszabály látott napvilágot, ami ismét kimondta, hogy az alsó és középfokú iskolák diákjainak egészségügyi ismereteket kell szerezniük az egészségük megóvása és a közegészségügy védelme érdekében. A rendelet nyomtatékosította, hogy a népiskolákban az egészségtant is a tanítók oktassák, szemben a tanításban felkészületlen népiskolai iskolaorvosokkal, akiknek fő feladata, hogy „*orvosi ismereteit a tanulók egészségi állapotának és az iskolák egészségügyi kellekeinek ellenőrzésére alkalmazza.*”⁵ Így az egészségtan oktatása továbbra is a tanítók hatásköre maradt.

Újabb változást csak az 1941-es állami, majd 1942-es katolikus és református felekezeti népiskolai tantervek hoztak, amikor a nyolc osztályossá váló elemikben a tantárgy oktatása az utolsó két évre tolódott.

Tananyag:

Már az 1885-ös VKM utasítás is szorgalmazta, hogy a tanítók az egészségügyi szabályok elsajátítása és az érdeklődés felkeltésére érdekében minden adandó alkalmat ragadjanak meg. Az alsóbb osztályokban a higiénés ismeretek népszerűsítésének legalkalmasabb színtere a beszéd- és értelemgyakorlatok című tantárgy volt. Az 1.-4. osztályos elemista tankönyvekben megjelent az egészségi tízparancsolat, a legfontosabb higiénés szabályokkal. A tanító leleményességétől függött azonban, hogy milyen módon tudta kihasználni az olvasmányok adta lehetőségeket a fiatalok egészségkultúrájának kialakításához.

Erről tanúskodik Pándy Kálmán tanulmánya is, amelyben a szerző az elemiben leginkább használt olvasókönyv egészségügyi vonatkozásait vizsgálta a huszas évek elején. Szerinte legtöbb egészségügyi ismeret az elsős „Betűország” című olvasókönyvben van. Az olvasmányok elsősorban a tisztaságot, az orvost és kórházat „népszerűsítik”. Találni információkat az egészséges lakásról és táplálkozásról,

⁴ Tanterv az elemi népiskola számára Bp. 1925. (5-6 p.)

⁵ 1929. évi 410-05-333 VKM sz. r.

vízivásról, és óvnak az alkoholfogyasztás és más káros szenvedélyek ellen. A harmadikos énekeskönyv egyik dala, viszont közvetve a pipázás veszélyeire figyelmeztetett. A káros szokások elleni óvás azonban néha túlzásokat eredményezett, Pándy kifogásolta például Petőfi „Szülőimhez” című versének közlését a harmadikos olvasókönyvben a „Pince lesz a ház alatt, Jó bor a pincében” sorok miatt.

Akik a negyedik osztály után tovább tanultak, azok egészségügyi oktatása a polgáriban vagy gimnáziumban valósult meg. Az elemi 5. és 6. évét végző, tovább nem tanulók, célirányos egészségügyi oktatása az állami és felekezeti iskolákban egyaránt heti egy órában történt. Az oktatás célja az 1925-ös népiskolai tanterv szerint az volt, hogy a tanulók oly mértékben megismerjék az emberi szervezet felépítését és működését, hogy megértsék az egészséges életmód feltételeit, felismerjék a beteges állapotokat, veszély esetén elsősegélyt tudjanak adni és a közegészségügyi rendeleteket készségesen hajtsák végre. A katolikus tantervek kihangsúlyozzák, hogy oly módon történjen az oktatás, hogy a gyermek fölismerje és megbecsülje az emberi élet és egészség értékét. Mind a felekezeti, mind az állami tantervekben az egészséges életmód tudatossá tételének hangsúlyozására került sor.

A tananyag az osztott és osztatlan iskolákban lényegében azonos volt. Az oktatandó témák az alábbiak voltak:

5. osztályban: Szervezetünk felépítése, működése, az egészséges táplálkozás, az egészséges lakás, ruházat, tisztaság, az életmód, munka, pihenés, szórakozás, alkoholizmus.

6. osztályban: A betegségek okai, csecsemőápolás, a kisgyermek gondozása, a foglalkozások hatása az egészségre, munkásvédelem, a községek egészségügye, elsősegélynyújtás.

Az 1941-es nyolcosztályos népiskolai tantervben is, elődjéhez hasonlóan a népiskolák 1.-4. osztályban a beszéd és értelemgyakorlatok keretében folyt az egészségügyi ismeretek megalapozása. Elsőben a tisztálkodásról, második osztályban a lakás, ruházatkodás és étkezés egészségi szabályairól, harmadikban a lakókörnyezet egészségi viszonyairól, negyedikben a fertőző betegségekről, csecsemőtáplálásról, elsősegélynyújtásról és a környezet közegészségügyéről beszélgettek a tantárgyon belül. A felsőbb osztályokban a gazdasági, háztartási és természeti ismeretekkel összevonva a téli időszakban képzeltek el a higiénés ismeretek részletesebb átadását. Egy aggódó iskolaorvos figyelmeztetett viszont arra, hogy *„A tanító belátására kell azonban bízunk, hogy tanításában az egészségügyi tantárgy előnyére el ne hanyagolja, sőt a természetrajzi, gazdasági magyarázatai közben is a kínálkozó alkalmakat jól kihasználja.”*⁶

A tananyag az alábbiak szerint alakult:

5. osztály: az emberi szervezet működése, lakás, fűtés, világítás

6. osztály: táplálkozás

- 7. osztály: érzékszervek működése, fertőző betegségek, baleset-elhárítás

8. osztály: köz- és népegészségügy alapjai, anya és csecsemővédelem

Az 5.-8. osztály természetrajz óráin gyógynövény ismeretek oktatására is sor került. A lányok egészségügyi oktatására különösen nagy hangsúlyt fektettek, felkészítették őket a leendő anyaságra.

⁶ Zsindely Sándor: A nyolcosztályos népiskola egészségügyi tanterve. = OH. 1941. 51 sz. 679-80 p.

Oktatók:

Az egészségügyi oktatását mindig kettősség jellemezte. Sokszor fellángolt a vita, hogy tanítók, vagy orvosok tudják-e nagyobb hatékonysággal oktatni a tantárgyat. A pedagógusok egészségügyi képzettsége alacsonyabb, viszont módszertanilag jobban felkészültek voltak, az orvosoknál viszont fordítva volt a dolog. *„Az egészségtan tanárnak nagyobb egészségügyi tudományos készültséggel kell bírnia, mint az orvosok átlagának, továbbá tanítani kell tudnia és bizonyos jártassággal kell bírnia a gyakorlati pedagógiában.”*⁷ - állapította meg egy korabeli rendelet.

A kérdést legtöbbször a képzett elemi iskolai iskolaorvos-egészségtan tanárok alacsony száma és az anyagi lehetőségek korlátozott volta, döntötte el. Még a középiskolák többsége sem engedhette meg magának szakember alkalmazását, így az egészségtant az elemikben a tanító tanította. A felsőfokú oktatásban egészségtan szak nem is létezett.

Az 1800-as évek közepétől Rapos József tanítóképzési igazgató ötlete nyomán kezdett terjedni az a helyes gyakorlat, hogy időnként meghívtak orvosokat az emberi szervezet felépítését és élettanát ismertető előadások megtartására.

A népoktatás gyakorlati irányáról szóló 1882. 1.sz. VKM rendelet (II. 4.pont) is sürgette, a tantárgy bevezetését a tanítóképzésben. A cél az volt hogy ellássák a leendő tanítókat és tanítónőket azokkal az ismeretekkel, amelyeket majd a népiskolában továbbadhatnak a tanítványainak, illetve mely segíti őket abban, hogy az iskolájukat higiéniai szempontból rendben tarthassák.

Fodor sürgette a tanítóképzősök egészségtan oktatását, ami sokáig fakultatív tantárgyként, kevés óraszámban valósult meg. Bár egy 1928-as rendelet⁸ előírta a tantárgy tanítóképző intézeti oktatását heti 1 órában, még 1942-ben is arról cikkeztek, hogy legyen az egészségannak főtárgy jellege, mely keretében jó előadó-készségű orvos-egészségtanárok tanítsák a tanítójelölteket. Nagy ellentmondást jelentett, hogy míg az elemi iskolában minimum évi 50 órában foglalkoztak egészségügyi témákkal, a négyéves állami tanítóképzőkben mindössze alig több mint 30 óras volt a kötelező felkészülés.

A pedagógusokat elsősorban a mindennapi életben előforduló események helyes szemléletére, azok okának felismerésére és a helyes teendők megválasztására tanították. Nagy hangsúlyt kapott az oktatásmódszertani stúdium, hiszen a leendő tanítónak képesnek kellett lenni a diákok tanításán túl a felnőttek egészségvédelmi nevelésre is. Az oktatáshoz szemléltető eszközök használtak, és kirándulásokat tartottak gyógyító, egészségvédelmi és szociális intézményekbe. Az ismeretek elsajátítását ajánlott irodalmak is segítették, melyek részben a korszak jelentős iskolaorvosai által írt művek voltak (Riegler Gusztáv, Okolicsányi Kuthy Dezső) részben az Egészség és Jó Egészség című folyóiratok egyes cikkei. A tananyag igen sokrétű, amit viszont a kevés óraszám miatt csak nagy vonalakban lehetett átvenni. Az anatómiai élettani alapok az életműködés megismerését szolgálták. A betegségek okait, tüneteit, következményeit, főként a gyermek- és népbetegségek tekintetében

⁷ 1929. évi 410-05-333 sz. r.

⁸ 72.54961928 VKM rend. Az egészségügyi és iskolaegészségügyi colégiumok hallgatásáról

ismerték meg. Kiemelt hangsúlyt kapott a képzésben az egészségvédelem, közegészségügy, betegségmegelőzés, és az iskolaegészségügy.

A huszas évek közepétől öt évvessé váló állami tanítóképzés az egészségtan tananyagát négy évre osztotta el, és az ötödik évben húsz órás egészségügyi tanfolyamokat kínált fel a hallgatóknak, például elsősegélynyújtás, balesetmegelőzés, csecsemőgondozás, házi betegápolás, a háború közeledtével légmentesség témákban. A lányok egészségügyi oktatásában az állami és felekezeti képzőkben egyaránt hangsúlyos volt a családvédelem, anyaságra való felkészítés és gyermeknevelés.

Az egészségtan tanárok képzésének másik vonulataként megjelentek az orvosok számára szervezett tanfolyamok. 1929-től indítottak 3 hetes népiskolai iskolaorvosi tanfolyamokat, de ez nem készítette fel az egészségtan oktatására. 1933-tól az iskolaegészségügyi oktatás az egyetemeken közegészségügyi tanszékére került, és egyúttal lehetővé vált a korábban népiskolai iskolaorvosi tanfolyamot végzettek számára, hogy kiegészítő előadások hallgatása és próbaelőadások tartása után megkapják a jogosítványt az egészségtan tanításához.

A két hónapos iskolaorvos egészségtan tanári tanfolyam elméleti és gyakorlati részből állt, és szóbeli vizsgával és próbaelőadással zárult. Sikertelen vizsga, vagy előadás után csak két hónapig tartó hospitálást követően próbálkozhatott ismét a jelölt. A tananyag igen bőséges, az előadók köre népes volt, köztük a kor legkiválóbb szakemberei: Darányi Gyula, a higiéné professzora, Gortvay György, Johan Béla a fertőző betegségek szakértője, Nékám Lajos bőrgyógyász, Csapody István szemész, Ranschburg Pál neurológus, Bárczy Gusztáv gyógypedagógus és mások, akik főleg gyermekgyógyászati szempontból jártak körül a 35 témát. Az egészségügyi kérdéseken kívül, az egészségügyi közigazgatástól a szociális ellátáson át a gyermekvédelemig és egészségtan tanítás módszeréig színes volt a paletta. A tanfolyamon elhangzott előadások tananyagát a Pázmány Péter Egyetem Közegészségi tanszéke 1933-ban könyv formában is megjelentette.

Hiába rendezték állandóan az egészségtan tanári tanfolyamokat ezzel arányban nem nőtt az iskolaorvos egészségtan tanárok száma az iskolákban, ugyanis ez szinte kényszerpályának számított, aki tehetett jövedelmezőbb feladatokat választott. Főleg az elemi iskolák nélkülözték az orvos előadókat. Zemplényi Imre az 1942-es Orvosi Hetilapban így írt: a *„legsötétebb orvosnyomor idején is rendeztek rövid népiskolai iskolaorvosi tanfolyamokat, a távolabbi jövőben sincs kilátás arra, hogy az orvos a népiskolában a jelenlegi zöldkeresztes munkánál nagyobb arányban tehermentesítse a tanítót akár az egészségtan tanításában, akár az iskola egészségügyi viszonyainak javításában.”*⁹ A munka ellátásában ezért részt kellett venni az Országos Közegészségügyi Intézet által képzett védőnőknek is.

⁹ Zemplényi Imre: Tanítóképzés és egészségtan =Orvosi Hetilap 1942. 6.sz. 67-68 p.

Tankönyvek:

Mint láttuk, az egészségtan oktatása, csak a XIX. század végén kezdett rendszeressé válni, de egészségügyi ismeretek terjesztésével már jóval korábban is próbálkoztak. Ennek bizonyítékai az elmúlt századokból ránk maradt egészségtan könyvek.

Az első emlék az a Kyr Pál brassói orvos által írt 1551-ből fennmaradt latin nyelvű kiadvány, amely az ifjúság higiénés nevelését szolgálta. 1794-ben Kiss József megírta az első magyar nyelvű egészségügyi könyvet *„Egészséget tárgyzó katechizmus a köznépeknek és a gyermekeknek számára, hogy tudhassák egészségüket betsülni és őrizni”* címmel. Ez a népe egészségért aggódó vidéki orvos a Helytartótanácsához intézett beadványában kérte, hogy *„módot méltóztasson találni ezen könyvnek az iskolákban is mind rendszerént vagy rendkívüli való Tudományok oktatására.”*¹⁰ Ő is rájött arra, hogy a legfogékonyabb korú ifjúságot lehet a legkönnyebben megtanítani az egészségi rendszabályok megtartására, és ezzel hozzájárulhatnak egészségük fenntartásához. A könyv ugyan még két kiadást megért 1796-ban és 1797-ben, azonban a rendszeres iskolai oktatására nem került sor, megmaradt a népet tanító ismeretterjesztő műként.

A XIX. század első felében több tankönyv megjelenéséről van tudomásunk. Többségük a felekezeti iskolákhoz köthető. Sárospatakon a Tiszán inneni egyházkerület megbízásából készült 1818-ban Zsoldos János: Az egészség fenntartásáról való rendszabások az iskolák számára, 1839-ben Soltész János: Egészségtudomány nemzeti iskolák számára, és 1846-ban Soltész János: Egészségtan című munkája. Szintén felekezeti iskolák, a katolikus népiskolák diákjai számára íródott Hámori Márton könyve, mely 1904 és 1913 között 7 kiadást is megért.

Figyelemre méltó, hogy az 1850 – 1900 közötti időszakban sok új elemi iskolás egészségtan tankönyv jelent meg. Legtöbbjüket szűk körben használták, de közülük néhány jól bevált mű számos kiadást megérve évtizedekig jelen volt az ország iskoláiban. Vargyas Endre *„Egészségtan”* című könyve az egy tanítóval bíró falusi népiskolák kedvelt kiadványa volt, utóbb bevették a *„Vargyas-féle olcsó iskolai könyvtár”* című sorozatba is. Széll Lajos pályamű díjas *„Életmentés és egészségtan”* könyve negyed századig volt használatban 1884-1908 között. Kevéssel maradt el mögötte Orbók Mór *„Egészségtan és életmentés tan”*, Bodnár Sándor *„Egészségtan”* tankönyve, mely mesékkel és elbeszélésekkel volt színesítve. A kiadási csúcst a Zih Károly féle *„Népszerű egészségtan”* érte el, mely 1895-1923 között közel húsz kiadást élt meg. Az első világháború táján alábbhagyott a könyvírás láz, a tankönyvkérdést inkább a régebbiek újbóli kiadásával esetleg átdolgozásával, kibővítésével oldották meg.

Joggal háborgott Juba Adolf neves iskolaorvos: *„...az iskolaegészségügyi értekezések száma megszegyenítően csekély, főleg ha azokat nézzük, amelyekben önálló kutatás, adatgyűjtés, tapasztalás stb. megnyilatkozik.”*¹¹

Az sem ritka jelenség, hogy egy megírt könyv többféle olvasóközönség számára használható, pl. elemi és polgári iskolai használatra készült Széll Lajos egészségtan tankönyve, a népiskolák mellett a képzős növendékeknek is ajánlották Szabó Mihály

¹⁰ Daday András: Javaslat az egészségtan iskolai tanítására = Orvostörténeti Közlemények 1964. 30. 185 p.

¹¹ Juba Adolf: Iskolaorvosi intézmény Magyarországon. Bp. 1911

1871-ben Szegeden megjelentetett „Egészségtan” című munkáját, Zih Károly „Népszerű egészségtan”-a pedig az elemi iskolai használaton kívül a köznépek is szívták.

Epilógus:

1945 után a 8 osztályos általános iskolában az egészségtan a természettan, biológia része lett. Az 1946-os új tantervben minden eddiginél nagyobb óraszámban jelent meg „Az ember élete” című tárgy, ugyanis 7. és 8. osztályban két-két órára tervezték. A képzés célja „Az egyén életműködésének és fejlődésének megismerése. Az egyén és közösség egymásra utaltságának, az ebből a viszonyból eredő kötelességnek megértésére...egészséges életre való nevelés”.¹² Főbb témái: fiziológia, biológia, élettan, társadalomtan és egészségtan.

Az 1958-as általános iskolai tantervben megjelent a témák között a magyar egészségügy szervezetének ismertetése, és a nemi felvilágosítás.

A biológiai oktatás embertani részénél mindig két irányzat küzdött egymással, az elméleti, tudományos képzés és a gyakorlatiasabb, a higiénét szolgáló. Az elmúlt évtizedekben a képzésben inkább az elméleti szempontok érvényesültek. A rendszerváltás után, amikor egyre többen kezdtek beszélni a társadalmat veszélyeztető olyan problémákról, mint a dohányzás, alkohol, a drog, a nemi szabadosság, az AIDS, és szembesülhettünk a társadalom aggasztó egészségi helyzetével, új lendületet kapott az egészségnevelés kérdése. Ezt több síkon próbálták megvalósítani, de bebizonyosodott, hogy a kampány jellegű akciók nem sokat érnek. 1990 után Pusztai Erzsébet kezdeményezésére újból teret kapott az a nézet, hogy az egészségtant önálló tantárgyként kellene oktatni. Hosszú távon csak így lehetne remélni, hogy a mai aggasztó népegészségügyi helyzet megváltozzék, és egészségesebb nemzedék nőjön fel. Az oktatást már az alsó tagozaton el kell kezdeni. Az elgondolás szerint a tanításban a megfelelően kiképzett tanárokon kívül az egészségügy területén dolgozók pl. védőnő, ápolónő is részt vehetnek, lényeg a megfelelő motiváció és a módszertani felkészültség. Ennek érdekében 1998-ban újra beindult az egészségtan tanárok képzése a Testnevelési Főiskolán. Elképzelhető hogy a harmadik évezred Nemzeti alaptantervében már önálló tantárgy lesz az egészségtan.

---

¹² Garami im. (473 p.)

Irodalom:

1. 1868. XXXVIII tc. a Népiskolai közigazgatásról
2. 1876: XIV. tv. A közegészségügy rendezéséről.
3. 1882. évi 1. VKM sz. rendelet A népoktatás gyakorlati irányáról
4. 1906. évi 14532 VKM. sz. rendelet az állami elemi népiskolákban iskolaorvosok alkalmazásáról
5. 1929. évi 410-05-333 VKM sz. rendelet a népiskolai iskolaorvosi tanfolyamok szervezéséről
6. Daday András: Javaslat az egészségtan iskolai tanítására = Orvostörténeti Közlemények 1964. 30. sz. 185-186 p.
7. Hahn Géza-Katona Ibolya: A magyar iskolaegészségügy úttörői = Népegészségügy 1956.37.évf. 8.sz 197-199. p.
8. Hahn Géza-Melly József: Fodor József élete és munkássága. Bp. Akadémiai K.1965. 195 p.
9. Iskolaorvosi tanfolyam = Népegészségügy 1935. 15. évf. 229 p.
10. Jósa András: Gyermekhalandóság Nyíregyháza, 1913. Jóba ny. 14 p.
11. Juba Adolf: Iskolaorvosi intézmény Magyarországon. Bp. 1911. Brózsza ny. 98 p.
12. Mégis külön tantárgy lesz az egészségtan? = Magiszter, 1998. 2.évf. 10.sz. 6. p.
13. Mészáros István: Felekezeti népiskolai tantervek (1868-1948) Bp. OKI 1996. 211 p.
14. Pándy Kálmán: Egészségtani ismeretek az elemi iskolás olvasókönyvekben. = Népeügy, 1926. 7. évf. 1004-1008 p.
15. Pukánszky Béla – Németh András: Neveléstörténet. Bp. Nemz. Tankvk. 1996. 676 p
16. Quint József – Jaloveczky Péter: Egészségtan tanító és tanítónőképző intézetek számára. 2. kiad. 1941. 112 p.
17. Szeles Veronika: A magyar iskola-egészségügy története a jogforrások tükrében. = Budapesti Közegészségügy. 1998. 30. évf. 3.sz 217-226 p.
18. Tantárgytörténeti tanulmányok. 2. köt. Szerk. Garami Károly. Bp. Tankönyvkiadó 1963. 532 p.
19. Tanterv az elemi népiskola számára Bp. 1925. 98 p.
20. Zemplényi Imre: Tanítóképzés és egészségtan =Orvosi Hetilap 1942. 83. évf. 6.sz. 67-68 p
21. Zsindely Sándor: A magyar iskolaegészségügy történelmi emlékei. = Iskola és Egészség 1936. 3.évf. 358 p. és 1937.4.évf.110 p.
22. Zsindely Sándor: A nyolcosztályos népiskola egészségtan tanterve. = OH. 1941. 51 sz. 679-80 p.

Gesundheitslehre in den Volksschulen vor dem Jahre 1945

Am Ende des 19. Jahrhunderts, nachdem auf viele Krankheitsursache sich aufgeklärt wurden, wurde eine neue medizinische Disziplin, die Hygiene geboren. Auch von den Politikern wurde es erkannt, daß der Gesundheitsstand der Leute auch eine wirtschaftliche Frage ist, dadurch das es nämlich derer Arbeitsfähigkeit bestimmt. Deshalb müssen die Grundelemente der Hygiene gelehrt werden.

Den organisierten Unterricht der Hygiene wurde durch Rechtsvorschrifte gesichert. Aber in den Schulen, besonders in den Volksschulen wurde es als Lehrfach, schwierig eingeführt. Es wurden im Lehrstoff anatomische und physiologische Grunde und fand man darin Kenntnisse die sich auf die gesunde Ernährung, Wohnungsumstände, Bekleidung, Lebensweise, Sauberkeit, Volksgesundheit, Erste Hilfe und den Arbeiterschutz bezogen. Im Unterricht für Mädchen bekamen eine größere Rolle die Säugling- und Kindersplege.

Der Unterricht wurde von Volksschullehrer vorgeführt, die in der Lehrerbildungsanstalt nur wenig hygienische Kenntnisse erlernten.

Die direkt für dieses Programm ausgebildete Ärzte unterrichteten nur im geringem Maße das Fach.

Nach der Einführung des Faches erschienen sämtliche Lehrbücher. Die beliebtesten von denen haben viele Ausgaben erlebt.